

Natuur in de IJsseldelta

De merel: onze meest talrijke broedvogel

door H.J.H. Dorgelo

Inleiding

Er zit een vreemde vogel in onze tuin. Hij is zwart en wit, maar het is geen ekster, daarvoor is hij te klein. Het is echter een merel. Maar die heeft toch geen witte veren, zult u zeggen. Nee, meestal niet. Toch kom je wel eens een witte merel tegen of een merel met een aantal witte veren in zijn anders zo smetteloos zwarte verenpak. De vogel in onze tuin heeft een paar witte vleugelveren. Dat wordt partieel (gedeeltelijk) albinisme genoemd. Je komt dat in de dierenwereld wel meer tegen en dus ook onder de vogels. Albinisme wordt veroorzaakt doordat de normale pigmenten in de veren ontbreken; het kan via de genen doorgegeven worden, maar het kan in bepaalde gevallen ook ontstaan door het eten van verkeerd voedsel, door shock of verwondingen. Met enige regelmaat worden er witte Kievieten en scholeksters gezien. Ook (gedeeltelijk) albinistische futen, meeuwen, kauwen, merels en huismussen worden waargenomen. Je ziet in het plantsoen ook wel eens een kauw met witte veren. En let maar eens op de merels en huismussen in uw tuin; daar kun je er zomaar een zien met één of meer witte veren.

Naam

De latijnse naam van onze merel is *turdus merula*. De betekenis ervan is onbekend. *Turdus* is een klassieke vogelnaam voor de familie van de lijsterachtigen. De naam *merula* werd al vóór onze jaartelling door de Romeinen voor de merel gebruikt. Merel komt van het nederduitse woord *merle*, dat volgens sommige etymologen afkomstig zou zijn van *morel*; daardoor wordt de merel dus gekenmerkt als bessen- of kerseneter. Z'n populariteit blijkt uit het grote aantal synoniemen voor zijn naam in ons land, o.a. *merelaar*, *meerling*, *smeirling*, *melluw* en *mulder*. Ook namen als *gieteling*, *tjakker*,

fluitier en zwarte lijster zijn in omloop, terwijl de vrouwtjesmerel wel bruine lijster genoemd wordt.

Kenmerken en geluid

Een volwassen merelmannetje is zwart met een oranjegele snavel en een gele oogring. Het vrouwtje is bruin met een lichte keel, een geelbruine snavel en een onduidelijke vlekken-tekening op de borst. Jonge merels lijken op hun moeder, maar zijn meer gevlekt. Naast hun snelle, rechtlijnige, maar vaak lage vlucht, die ze soms met de dood moeten bekopen, bewegen merels zich op de grond hippend en lopend voort.

Merels zijn fantastische zangers. Hun lage en langzame zang vol melodieuze fluittonen wordt door veel kenners geprezen. In de vroege lentemorgen en op een mooie zomeravond kunnen we er volop van genieten. Ook bij de merels geldt: ieder zingt zijn eigen lied, al nemen ze wel eens een deuntje van elkaar en van andere soorten, vooral weidevogels, over. Maar bij verstoring en tegen het slapengaan maken ze veel herrie; het 'tsjienk, tsjienk' is dan niet van de lucht. Dat weegt overigens niet op tegen het muzikale genot dat ze ons verschaffen.

Als ze zo bezig zijn, dan denk je dat ze zingen, omdat ze daar zelf plezier in hebben. Maar schijn bedriegt; ze zingen vooral om hun territorium af te bakenen en om een vrouwtje te lokken. Als ze achter een concurrent aan zitten, zingen ze soms gedeelten uit hun lied tussen al het gescheld door. Jonge merels reageren - evenals alle jonge vogels - op de alarmroep van hun ouders: het bedelen wordt onderdrukt en ze duiken in het nest in elkaar; ze zijn dan onverschillig voor verleidelijke hapjes die onderzoekers hun dan voorhouden.

Voedsel

Merels eten van alles: wormen (met de kop scheef fixeren ze de plek waar een worm onder de grond bezig is), insecten, pissebedden, spinnen, huisjesslakken (die ze vaak van zanglijsters afpakken), bessen en ander fruit (met rotte appels en peren kun je ze een groot plezier doen) en plantenzaden. Vooral 's winters komen ze in de tuin ook op het gestrooide zaad, brood en universeel voer af. Bosmerels eten ook veel rupsen.

Voorkomen

In Europa ontbreekt de merel alleen in het uiterste noorden. Verder leeft hij in Noord-Afrika en in Azië tot in China. Zijn leefgebied bestaat uit een

grote verscheidenheid van bosrijke gebieden met ondergroei en een zachte, met gras en kruiden begroeide bodem, en uit parken, tuinen en wijngaarden. De merel is in onze omgeving van een bosvogel een echte cultuurvolger, een stadsbewoner, geworden. Eigenlijk zijn er dus twee ondersoorten ontstaan: de bosmerel en de stads- of huimerel. Het nest is een open takkennest dat met aarde en plantenwortels wordt versterkt. Op alle mogelijke - en onmogelijke - plekken kom je ze tegen, ook op plaatsen waar een kat gemakkelijk bij kan. In ons land is de merel een echte standvogel, d.w.z. ze blijven ook in de winter in het land. Toch worden er wel eens Nederlandse merels tot in Ierland en Portugal aangetroffen. In de wintermaanden komen er in ons land gasten uit Noord- en Oost-Europa bij. Vooral uit Skandinavië trekken veel merels naar zuidelijker streken; zij overwinteren in West- en Zuid-Europa.

Aantallen

In de *Atlas van de Nederlandse Broedvogels* (Teixeira 1979) werd het aantal broedparen van de merel in de periode 1973 - 1977 geschat op 575.000 - 850.000 en dat was aanzienlijk meer dan toen werd vermoed. In de periode 1979 - 1985 werd de schatting al bijgesteld tot 600.000 - 900.000 paren (*SOVON/Avifauna van Nederland 2*).

In de vorig jaar verschenen *Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998 - 2000* (Nederlandse Fauna 5) wordt - nadat de aantallen op 900.000 - 1.200.000 zijn geschat - de conclusie getrokken, dat de merel de talrijkste Nederlandse broedvogel is geworden. Daarmee heeft hij de huismus van de eerste plaats verdrongen. De oorzaak ervan wordt gezocht in de flexibele broedplaatskeuze, het langgerekte broedseizoen (3 - 4 legsels per jaar) en de hoge winteroverlevingskans (met dank aan voedselstrooiende Nederlanders).

Ofschoon eksters nogal eens merelnesten leeghalen en katten jonge merels vangen, hebben zij toch geen negatieve invloed op het totale broedsucces. Op het hoogtepunt van het broedseizoen zijn er vele miljoenen merels in ons land.

Ijsseldelta

Ook in de Ijsseldelta is de merel één van de meest voorkomende broedvogels. In 1979 werd al vermeld dat deze vogel 'een der talrijkste broedvogelsoorten van het rivierengebied' was (*Vogels van de Grote Rivieren*) en dat de 'huimerel' vele malen talrijker was dan de schuwe 'bosmerel'. Geheel of gedeeltelijk albinistische merels werden in die tijd geregeld waargenomen.

Voor Kampen en IJsselmuiden werd toen een dichtheid van 25.6 - 50.5 broedparen per 100 ha. aangegeven.

In *Vogels in de IJsseldelta* (1986) beschrijven Gerritsen en Lok de merel als volgt: 'Jaarvogel. Vrij talrijke broedvogel. Doortrekker en wintergast in vrij groot aantal'. De grootste broedpopulatie troffen ze aan in Kampen, nl. 250 - 300 paren, terwijl in IJsselmuiden 70 - 100 broedende merelparen werden geteld. Zij schatten de populatie in de gehele IJsseldelta in 1984 op ongeveer 1100 paren. De indruk bestaat dat de merel in die tijd onderteld is. Vogelaars moesten nog leren kijken naar stadsvogels, die er in allerlei tellingen vaak bekaaid afkwamen. Veel vogelliefhebbers tellen niet graag in de stad, want daar worden ze nog wel eens voor 'gluurders' aangezien.

In ieder geval komen er nu veel meer merels voor in Kampen. Ze zitten in haast iedere tuin. Of ze er ook broeden, kunt u zelf in het voorjaar wel constateren, want we zagen al dat ze geen meesters zijn in het verbergen van hun nest. Hebben ze bij u ook de huismus verdrongen?

Literatuur

- M. Bastin en N. de Haan, *Kijk op vogels - In de tuin*. 1992
L.M.J. van den Bergh e.a., *Vogels van de Grote Rivieren*. 1979
G.J. Gerritsen en J. Lok, *Vogels in de IJsseldelta*. 1986
K. Knip, *Merels, damp, maan* (NRC Handelsblad, 2001).
B.L. Sage, *Merels met witte veren* (De Lepelaar, 1980).
J.E. Sluimers, *Prisma vogelboek*. 1975
SOVON, *Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998 - 2000*. 2002
B.J. en G. Speek, *Thieme's vogeltrekAtlas*. 1984
Dr. J.P. Thijsse, *Vogelzang*. 1938 (1965)
Prof. Dr. K.H. Voous, *Atlas van de Europese vogels*. 1960